

OBCENÉ

Matouš JALUŠKA, *Dvorná hra a vysoká láska. Uvedení k trubadúřskému zpěvníku „R“*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2018 (= Mnemosyne 19)

242 s., ISBN 978-80-7308-880-4

Matouš Jaluška, literární komparatista a historik, se zabývá zejména středověkou literaturou románské provenience. V knize, jež vychází z jeho disertační práce, předkládá interpretační analýzu významného trubadúřského zpěvníku *R*, pocházejícího z přelomu 13. a 14. století z oblasti Toulouse a patřícího mezi největší rezervoáry poezie okcitánských trubadúřů. Cílem autora je představit zpěvník nikoliv jako soubor jednotlivých básní, nýbrž jako komplexní dílo s jednotnou myšlenkou a jednotným narativním rámcem. Autor se přitom opírá o diskurz fenomenologie hry, tedy zejména o názory Johana Huizingy, obsažené v jeho esejí *Homo ludens* a dále rozpracované řadou významných fenomenologů, z nichž je v knize nejčastěji citován Jacques Henriot a Eugen Fink. Toto metodologické východisko umožňuje vnímat středověkou dvorskou kulturu a poezii jako herní fenomén.

V první části knihy se Jaluška pokouší objasnit a obhájit zvolený interpretační přístup, popisuje své inspirační zdroje a podává vyčerpávající výklad jednotlivých filozofických teorií hry. Vybrané závěry, zvláště vnímání hry jako vytváření určité formy alternativní reality, následně aplikuje na středověké dvorské prostředí a hovoří o nebezpečích, která byla spjata s jevem dvorské lásky. V důsledku snahy se s těmito nebezpečími vyrovnat, jež je na vývoji trubadúřské poezie pozorovatelná, vznikla podle autora „dvorná hra“, podléhající pevně stanoveným pravidlům, jež účastníkům poskytovala záruku jejího bezpečného provozování. V hlavní části své práce se autor snaží dokázat, že o této povaze dvorské poezie měli povědomí i pořadatelé zpěvníku *R* a že její vývoj směřem k herní podstatě představoval hlavní kritérium uspořádání zpěvníku.

Jaluška proti sobě staví zejména dva trubadúře, Marcabruna a Girauta de Borneill. Sarkastický

Marcabru podle autora definoval hlavní nebezpečí, jež z milostných vazeb vyplývají. Patří mezi ně ztráta „mládí“, kterým je míněna významná tvůrčí i spirituální síla, či obecné ohrožení budoucnosti kvůli úpadku mravů, spojenému s cizoložstvím a s ním souvisejícím rizikem zplonení nelegitimních potomků. Naproti tomu Giraut, tváří v tvář obavám ze smrti z nešťastné lásky, vynalézá poezii, jež nereflektuje reálný svět a lineární čas, nýbrž jen herní povahu jeho lásky, spočívající v absolutní poslušnosti vyvolené dámě, a sama se tak stává hrou. Jaluška svá tvrzení obratně porovnává se stanovisky svých teoretických vzorů, mezi něž patří v první řadě přesvědčení, že herní svět poskytuje hráčům útočiště a představuje jakýsi zabezpečený způsob existence v realitě, který nikdy nemusí být přerušen, leda smrtí. Vzhledem k seřazení básní od prvního zmiňovaného pólu k druhému v první části zpěvníku, považované za nejdůležitější a představující těžiště analýzy, se autor domnívá, že chápání trubadúřské poezie jako výrazu hry bylo tvůrcům zpěvníku *R* vlastní a představuje jeho základní i jednotící myšlenku.

Jaluška se dle vlastních slov snaží držet co nejvíce původní interpretace středověkého textu, z důvodu autenticity zvolil v jednotlivých ukázkách, vložených volně do výkladu, vedle českého překladu i doslovnou transkripci pramene. Vyslovuje názor, že při interpretaci zpěvníku nelze odhlížet od sakrality středověké kultury, přítomné i v jejich „profánních“ složkách, a připomíná spirituální aspekty kultu ženy, spojené s kultem Panny Marie. Především však upozorňuje na duchovní dilemata jednotlivých autorů zahrnutých ve zpěvníku, jež nezřídka končila jejich vstupem do kláštera. Vnímá je jako součást obav, které trubadúřský způsob života vyvolával a jež byly alespoň částečně v trubadúřském prostředí kompenzovány častým nabádáním k jedné z prastarých ctností, uměřenosti. Jaluška dospívá k závěru, že herní podstata, k níž se trubadúřská poezie blížila, a to i svým jazykem, představovala zároveň kompromis, jak požívat pozemské lásky a nesejít přitom z cesty ke spáse: předpokladem byla vytrženost „dvorné hry“ z reality, její ohraničenost pravidly, zajišťující možnost jejího bezúhonného střídání s příkladným křesťanským životem.

Knihy je psána kultivovaným a vytříbeným jazykem a svědčí o nemalém rozhledu a hloubce vzdělanosti a informovanosti autora. Určitou její slabinou je, že je poněkud nepřístupná širšímu publiku. Domnívám se, že by mnohé autorovy formulace mohly být srozumitelněji podané, místy více rozvedené a dořečené. Srozumitelnosti studie by rovněž prospělo, kdyby autor na konci každé

kapitoly poskytl krátké shrnutí toho, k čemu ve výkladu dospěl. Usnadnilo by to orientaci v textu i plynulejší sledování hlavní myšlenky celé práce. Kniha je ale v každém případě významným literárněanalytickým počinem, obohacujícím medievistiku o nový a relevantní pokus o porozumění středověkému literárnímu textu.

ZUZANA SMETANOVÁ

David RADEK, *Bolek V. Opolský (okolo 1400 – † 1460). Život a legenda*, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2018

310 s., ISBN 978-80-7510-282-9

V roce 2017 obhájil opavský historik David Radek disertaci věnovanou opolskému knížeti Bolkovi V, která se v následujícím roce – poté, co se její autor etabloval jako odborný asistent tamního Ústavu historických věd – dočkala v téměř identickém znění knižní podoby. Urychlené vydání pod hlavičkou Slezské univerzity je také nejslabším místem publikace. Původní text neprošel žádnou redakcí, a tak se v něm lze setkat s velkým množstvím gramatických a stylistických pochybení, překlepů či neobratností, ale i s odlišným psaním konkrétních polských lokalit. Žalostnou estetickou úroveň ani netřeba zmiňovat, neboť je příznačná pro všechny svazky zmíněné univerzitní řady.

Dobrou zprávou naopak je, že s bídnou formou ostře kontrastuje pozoruhodný obsah. Kolem kontroverzní a ideologicky dobře využitelné postavy „slezského husity“ se totiž v průběhu staletí nashromačilo množství mýtů, aniž by byla opolskému vévodovi věnována adekvátní badatelská pozornost. Obě skutečnosti David Radek umně zužitkoval. Text rozdělil do dvou částí – na „život“ a „legendu“ (tento termín se mi ovšem nezdá úplně vhodný) – a knihu zahájil netradičně právě líčením druhého života. Autor sleduje konstruování Bolkova obrazu a odhaluje nástroje, jejichž prostřednictvím byla utvářena představa opolského knížete jako nenapravitelného heretika, i následný vývoj tohoto obrazu v kontextu konfesních proměn slezského prostředí. Metodicky se přitom opírá o paměťová studia a jeho pozornost se proto přirozeně stáčí k rolí, již Bolek V. hrál v kulturní paměti Slezanů. Samostatnou podkapitolu pak autor oprávněně vyhradil analýze poválečné historiografie, která v souvislosti s nástupem marxismu záměrně

akcentovala husitské smýšlení opolského zeměpána, stejně jako jeho údajné polské citění.

Ve druhé části knihy Radek konfrontuje dosažený obraz s dikcí dochovaných pramenů. Vychází z oprávněného odmítnutí Bolkových pražských univerzitních studií, z nichž bylo (na základě textu *Hlohovských análů*) postulováno vévodovo domnělé prohusitské citění. Obdobně Radek vyvrací domněnku o Bolkově konverzi ke kalichu vycházející z jeho krátkého působení po boku polních vojsk, z něhož vévoda – jak se zdá – nevytěžil více než udržení vlastní domény stranou bojových operací. Celou tříletou „husitskou“ epizodu Radek zasazuje do kontextu politického vystupování opolských Piastovců, kteří se při vzájemné součinnosti snažili působit na všech myslitelných frontách. Proto Bolkův stejnojmenný otec zachovával neutralitu, zatímco strýc Bernard aktivně vystupoval na katolické straně. Lavírování mezi protichůdnými mocenskými proudy ostatně Radek odhaluje jako jednu z konstant opolské politiky.

Navzdory uvedeným zjištěním je zřejmé, že na Bolkovi uplivalo stigma spolupráce s kacíři, neboť po odchodu husitských posádek z Poodří se opolský kníže zjevně držel stranou veřejného dění; vrátil se do něho až v době interregna, kdy rázem náležel mezi nejlivnější osobnosti Horního Slezska. Právě postižení přerodu průměrného vévody v dominantní figuru regionu však autor zůstává čtenáři, patrně i kvůli torzovitosti pramenů, dlužen. Není tudíž jasné, proč na konci třicátých let nad své protějšky ničím nevynikající Bolek převyšoval na počátku následujícího desetiletí prestiží svého strýce Bernarda, který byl nadto seniorem rodu, či třeba Mikuláše Ratibořského nebo Konráda Kantnera Olešnického.

Bolkův mocenský vzestup na počátku čtyřicátých let je ale nezpochybnitelný a Radkovi se podařilo postihnout širokou škálu postupů, jejichž prostřednictvím opolský vévoda prosazoval své cíle jak v mírových, tak ve válečných časech. Z líčení však není jasné, kde Bolek přišel k nemalé hotovosti, díky níž se od počátku interregna mocensky uplatňoval (zástava Zlatohorska, koupě biskupského Újezdu a několika vsí v okolí Bytomí), jestliže mu revoluční doba nevynesla větší kořist, jak autor odůvodněně tvrdí. Bezesporu nadsazený zisk z přepadu krakovských kupců, jimž si ovšem Bolek jistě finančně přilepšil, totiž spadá do roku 1444, zatímco zmíněné operace (v hodnotě mnoha stovek zlatých) do dřívějších let.

V kapitole věnované vztahu zeměpána a církve Radek konstatuje, že se Bolkův přístup příliš nelišil od praktik jiných slezských vévodů. Zábor majetku kolegiáty v Horním Hlohově datuje do